

ČASNÝ LATÉN NA MORAVĚ – STAV A PERSPEKTIVY BĀDÁNÍ

Petra Goláňová

Abstrakt:

Článek přináší shrnutí současného stavu poznání časné laténského období na Moravě. Nejprve se zabývá dějinami bádání, přičemž sleduje vývoj názorů na kontinuitu/diskontinuitu osídlení Moravy halštatským obyvatelstvem ve stupni LTA. Posléze autorka hodnotí dnešní pramenný fond tohoto období, pocházející především ze sídlišť, a zamýšlí se nad dalšími perspektivami bádání.

Klíčová slova:

časný latén – Morava – přehled bádání – sídliště – výroba

Abstract:

The Early La Tene Age in Moravia and Silesia: Current Status and Research Perspectives

The article summarises the current state of research into the early La Tene Age in Moravia, Czech Republic. It first concentrates on the history of the research, tracing the development of opinions concerning the continuity/discontinuity of the "Hallstatt people" settlement in Moravia at LTA level. The author then assesses sources for the period available today, chiefly from settlements, and contemplates further perspectives for research.

Key words:

early La Tene Age – Moravia – research overview – settlement – handcraft

Bádání o časném úseku doby laténské nestálo na Moravě nikdy v popředí zájmu, neboť zde chyběly celky s vyšší výpovědní hodnotou. Výzkumy posledních let přinesly nové nálezy, které mění pohled na toto období. Jeho zhodnocení je cílem mé dizertační práce; k tématu jsem se dostala poprvé při zpracovávání seminární práce o časně laténském osídlení Polešovic (Vlasatíková 2001; 2003), na kterou jsem navázala ve své diplomové práci Časně laténské objekty s kolkovanou keramikou v Pomoraví (Vlasatíková 2004).

Označením „časný latén“ rozumím Reineckeho stupeň LTA, následující po pozdně halštatské fázi HD3 (cf. Čížmář 2004a) a předcházející stupni LTB (počátku pohřbívání na „plochých kostrových pohřebištích“). Příkladím se kvůli větší přehlednosti k rozlišování pojmů „časná doba laténská“, zahrnující stupeň LTA a „starší doba laténská“ pro LTB (cf. např. Motyková – Drda – Rybová 1977, 312). V absolutních datech vymezil pro Moravu J. Meduna (1980, 20) LTA lety 450–385/370 př. Kr.; J. Čížmářová ve své encyklopedii (2004, 99) posunula počátek doby laténské v souhlasu s H. Parzingerem (1989, 125) k letům 480/470.

K HISTORII BĀDÁNÍ O ČASNÉM LATÉNU NA MORAVĚ

Zájem moravské archeologie o časně laténské nálezy sahá do první poloviny 20. století, na rozdíl od Čech, kde se v jejich jižní a západní části zachovaly bohaté nálezy pod mohylami,

kteřé poutaly pozornost už v druhé polovině 19. století. Na Moravě dosud žádné takové památky nemáme ani nyní, není tedy divu, že se J. Schráníl (1928, 211) vyjadřoval ve svém souhrnu Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens k existenci nejstaršího laténského úseku skepticky: „In Mähren ist diese Kulturstufe nicht festgestellt worden, es ist auch kaum damit zu rechnen, daß es noch geschehen wird...“.

První výrazné nálezy kolkované keramiky ze sídlištního prostředí na Moravě se objevily v meziválečném období: M. Chleborád zachránil výjimečný soubor keramiky z jámy 1/1930, porušené při stavbě továrny v Koryčanech, který použil A. Procházka ve svém spisu o laténu na Vyškovsku jako ukázkou nejstarší, bohatě zdobené keramiky a do „raného úseku“ mimo něj ještě přiřadil nálezy ze Žarošic a hrob ze Žďanic (Procházka 1937, 44, 51; Tab. 1).

Studium časně laténského osídlení (a sídlišť obecně) však v té době rozhodně nestálo v popředí zájmu moravských badatelů, poutaném v této době především nálezy z hrobů a výzkumy na Starém Hradisku.

Po druhé světové válce se J. Filip (1956) soustředil ve svém monumentálním díle Keltové ve střední Evropě na nálezy „nesporně keltské“ a „s jasnou a obecně uznávanou keltskou etnickou citou“ – z tohoto pohledu se obyvatelstvo v časném laténu jevílo (a dosud jeví) jako problematické a těmto jeho požadavkům vyhovovala jen „plochá laténská pohřebiště“ (Filip 1956, 57).

Ve své historicko-archeologické periodizaci vývoje charakterizoval J. Filip (1956, 221, 263) časný latén (= „doba před historickou expanzí Keltů“) jako dobu „knížecích“ mohylových pohřbů a budování izolovaných sídel – hradů vedoucí vrstvy i stále intenzivnějších styků s jižním prostředím; předpokládal však, že většina obyvatelstva střední Evropy (vč. Moravy) žila v kultuře mladohalštatského charakteru.

V sídlištním prostředí rozlišil J. Filip (1956, 181, 191, obr. 59: 11–14) dva druhy keramiky: „domácí“, ručně vyráběnou podle starších tradic, a daleko méně zastoupenou jemnou keramikou, zhotovenou na hrnčířském kruhu a pro ilustraci zde použil i nálezy z Hradiska u Kroměříže. Z moravských nálezů zmiňuje dále nálezy kolkované keramiky a její postavení přirovnává k situaci v Čechách (Filip 1956, 184).

K bádání o časně laténské keramice výrazně přispěla i D. Linksfeilerová, která v roce 1967 sepsala diplomovou práci Starolaténská kolkovaná keramika v Čechách, přičemž věnovala kromě nálezů z Čech pozornost i moravské kolkované keramice. Upozornila na fakt, že koncentrace výskytu kolkované keramiky se kryjí s nejlépe archeologicky prozkoumanými regiony a vyslovila domněnku, že lokality s těmito nálezy jsou pravděpodobně rovnoměrně rozloženy po celém území Čech a Moravy. Všimla si i stop technologických postupů na keramice a paralel k výzdobným motivům. Nejstarší jihočeské nálezy zařadila do stupně LTA, pro Moravu (stejně jako pro severo-

západní Čechy) však předpokládala dataci nejstarší kolkované keramiky (např. z Koryčan) až do stupně LTB (*Linksfeilerová* 1967, 76, 95). Při pozdějším publikování části diplomové práce zařadila nálezy z Koryčan na rozhraní stupňů LTA a LTB (*Linksfeiler* 1978, 96).

V 60. a 70. letech 20. století se počátky doby laténské na Moravě zabýval *K. Ludikovský* (1961; 1972). Podal přehled k časné laténskému období, které označoval jako „halštatsko-laténské“; zmínil zde některé moravské nálezy spon zařaditelných do stupně LTA a kolkované keramiky (*Ludikovský* 1972).

Zásadní přínos k poznání (nejen) časné laténskému období na Moravě představují práce *J. Meduny*. Již v roce 1964 poukázal na moravské nálezy tuhových situl stupňů LTA a LTB a zařadil je do širšího rámce středoevropských nálezů (*Meduna* 1964).

Při vyhodnocení spony ze Střelice, kterou na základě podrobného rozboru přiřadil stupni LTA, upozornil *J. Meduna* (1974) na další časné laténské spony a především na nálezy z hrobu č. 32 v Podolí, který dokládá konec pohřbívání na tomto pohřebišti až v LTA. Vyjádřil se i k výskytu časné laténské kolkované keramiky v pozdně halštatském prostředí s tím, že se jedná o „závěrečnou fázi halštatského vývoje, kdy do prostředí horákovského začínají pronikat první předměty, vyrobené v duchu nastupujícího starolaténskému stylu“. Stupeň LTA chápal jako zásah prvního laténskému proudu do prostředí staršího halštatského obyvatelstva (včetně oblastí lužických popelnicových polí), který ještě nemá nic společného s postupem historických Keltů, kteří k nám pronikli později a na moravských plochých keltských pohřebištích představují nejstarší horizont, charakteristický sponami se střeovitým lučíkem (*Meduna* 1974, 582–583). Odmítl zde rovněž názor *V. Podborského* (1972, 23–24, 26; obr. 42) o „přežívání“ halštatského obyvatelstva hluboko do doby laténské (*Meduna* 1974, 583, pozn. 9).

Ve své době měl *J. Meduna* při zpracování nálezů pro své syntetické dílo o moravských sídlištích z větších celků LTA k dispozici pouze soubor z Koryčan, na jehož základě definoval 1. horizont moravských laténských sídlišť (*Meduna* 1980, 138–140). Kromě koryčanského celku zařadil do 1. horizontu sídlišť ještě dalších 8 lokalit (Černčín, Jarohněvice, Křepice, Ostrovánky, Sobůlky, Šlapanice, Uhřice, Vyškov), přičemž šlo o starší nálezy s neurčitelnými celky nebo o sběry (*Meduna* 1980, 140) a tři *K. Ludikovským* pouze předběžně publikované celky (Bulhary, Lovčičky, Šakvice). Mimo to znal 23 lokalit s nálezy kolkované keramiky z LTA (včetně Smržic, které později *M. Hlava* zařadil mezi pozdně laténskou kolkovanou keramikou; *Hlava* 2004, 26). Kolkovanou výzdobu „braubašského zboží“ pak označil pro nejstarší horizont jako zvláště charakteristickou a věnoval velkou pozornost i jejím výzdobným prvkům.

J. Meduna (1980, 18) soudil, že Morava leží mimo krystalizační centrum laténské kultury a že materiál k rozdělení stupně LTA na dvě fáze je málo početný, a proto tento časový úsek posuzoval ve své práci jako celek. Přesto poukázal na dvě odlišné situace, ve kterých se ve své typické formě kolkovaná keramika na Moravě vyskytuje: na jedné straně jako „importy“ v ještě pozdně halštatském prostředí (Hradisko, Kramolín, Lešany, Prosiměřice, Slatinky, Těšetice), na druhé straně také na sídlištích, která jsou podle zbývajících materiálů „jasně keltská“ (Koryčany; *Meduna* 1980, 102). *J. Meduna* (1980, 81) předpokládal, že nejstarší sídlištní horizont, ke kterému náleží také jáma 1/1930 z Koryčan, je současný s nejstarším horizontem

na pohřebištích, charakterizovaném sponou se střeovitým lučíkem. Tento horizont (pozdní LTA nebo nejčasnější LTB) kladl k počátku 4. století př. Kr.

Pro další bádání považoval za nezbytné vyřešit otázku počátku doby laténské, zvláště pak „...die kulturell und chronologisch noch hallstattzeitlichen Funde genau vom Material der kulturell zwar noch hallstattischen, chronologisch aber schon frühlatènezeitlichen Siedlungen und dies wieder vom Material der frühlatènezeitlichen, ethnisch aber schon keltischen (bzw. den Kelten der Flachgräberfelder angehörenden) Siedlungen zu unterscheiden“ (*Meduna* 1980, 30).

K dalšímu rozvoji bádání o časné laténu došlo s novými nálezy v 90. letech 20. století: v roce 1990 upozornil *M. Čížmář* na nálezy obdélníkových ručních mlýnů z Vyškovska (Slavikovice) a Břeclavska (Pavlov), spolehlivě datovatelných do LTA a vyrobených ze suroviny, pocházející z Drahanské vrchoviny. Vyslovil se pro jejich výrobu a používání na základě vlivů ze Středomoří a upozornil na otázku kontaktů Moravy v pozdně halštatském a časné laténskému období s jihem (*Čížmář* 1990a, 55–56), na které obrátil pozornost i ve své další studii (*Čížmář* 1992).

Na začátku 90. let shrnul *M. Čížmář* (1991; 1993a) poznatky o době laténské na Moravě. Přinesl přehled materiálu ze sídlištního prostředí (převážně keramiky a ojediněle nacházených šperků) a informace o podobě sídlišť a časné laténskému hradisku Ježkovice-Černov (včetně depotu železných předmětů). Autor konstatoval, že máme dosud málo nálezů, přinášejících informace k poznání zemědělství, hospodářství a řemeslné výroby ve stupni LTA a zcela chybí časné laténské pohřebiště, tak jak je známe pro toto období z jihozápadního Slovenska nebo Dolního Rakouska. V otázce vztahu halštatského obyvatelstva a keltského etnika se *M. Čížmář* postavil odmítavě ke starším názorům o přežívání horákovské kultury na jižní Moravě pod keltskou okupací hluboko do doby laténské a domněnkám o ojedinělých nálezech laténské keramiky na pozdně horákovských sídlištích jako dokladech souběžnosti s keltským osídlením. V druhé polovině 5. století předpokládal první vlnu keltského obyvatelstva, příšlou Podunajím, která okupovala především J a JV část Moravy. Pro severní část Moravy však počítal s plynulým vývojem lidu platěnické kultury; nálezy časné laténské kolkované keramiky, vyskytující se zde na sídlištích, považoval pouze za doklad kulturních vlivů z jižního keltského prostředí (*Čížmář* 1993a, 382).

V 90. letech zveřejnila *P. Enderová* (Horálková) nálezy z několika lokalit, které podstatně rozmnožily počet publikovaných obsáhlejších, časné laténských souborů na Moravě (Šakvice; *Horálková* 1992; Brno-Horní Heršpice, Slavikovice; *Enderová* 1994). Dosud nepublikována bohužel zůstala diplomová práce *D. Vorlíčkové* (1997), v níž autorka zpracovala ze sídliště v Mutěnicích kromě dalších objektů 7 celků z LTA.

V 90. letech byly podrobně publikovány nálezy z hradiska Ježkovice-Černov, o němž se dříve soudilo, že je pozdně laténské a bylo dokonce považováno za oppidum (*Šimek* 1958, 100–104). Tato hypotéza byla odmítnuta již dříve *J. Medunou* (1971; 1980a), ale teprve zveřejnění všech starších nálezů i materiálu získaného výzkumem v roce 1987 (a zvláště depotu železných předmětů) přineslo průkazné doklady opevnění a fungování tohoto hradiska v LTA (*Čížmář* 1990; 1993). *M. Čížmář* spojil zánik hradiska s druhou vlnou keltské okupace, charakte-

rizovanou plochými keltskými pohřebišti (Čižmář 1993, 211; 1993a, 386).

Poměrně málo znalostí máme o časném latěnu v severní části Moravy a ve Slezsku. Existenci latěnského osídlení v českém Slezsku už v LTA naznačuje podle M. Čižmáře materiál z Holasovic a další nálezy z Horního Slezska, spolehlivě je však odtud doložen nálezy z hrobů až LTB1 (Čižmář 2000).

Soupis nálezů „braubašské“ kolkované keramiky na Prostějovsku předložil v nedávné době M. Hlava (2000), který s přihlédnutím k novým objevům odmítl dřívější názor, podle kterého představovala kolkovaná keramika na území halštatské platěnické kultury pouhý import v domácím pozdně halštatském prostředí. O čtyři roky později doplnil soupis z Prostějovska o další časně latěnské nálezy (Hlava 2004) a ve své dizertační práci podal přehled stavu bádání o grafitové keramice v latěnu, včetně časného (Hlava 2006).

Více než 20 let po Medunově (1980; 1980a) souhrnné práci přinesla J. Čižmářová (2004) aktualizovaný soupis moravských nalezišť doby latěnské, mj. i s vyobrazením některých nálezů z LTA. V slovníku pojmů zmiňuje nález zlomku bronzové konvice s rytou výzdobou na výduti z hradiska Ježkovice-Černov, který je prvním dokladem tohoto druhu luxusního zboží na Moravě.

V roce 2004 jsem ve své diplomové práci zpracovala nálezy z lokalit Modrá (okr. Uherské Hradiště) a Neředín (okr. Olomouc) a pokusila jsem se vyhodnotit objekty s časně latěnskou kolkovanou keramikou v celém Pomoraví. Přestože výsledné zkuslení bylo minimální, soupis lokalit jsem omezila nevhodně jen na lokality s nálezy kolkované keramiky. Na základě nálezů jehlic s prohnutým krčkem a kotoučovitou hlavicí jsem navrhla vyčlenění starší fáze v rámci stupně LTA, kde v souborech převládá v ruce vyráběná keramika, kterou můžeme z velké části nalézt již v pozdně halštatských celcích (nezvyklý není výskyt vtuhané výzdoby nebo potuhování povrchu nádob), a keramika vyráběná na kruhu se zde objevuje jen v minimálním množství. Tento návrh se převážně shoduje s koncepcí rozdělení LTA na LTA1 a LTA2, jak ji ve svém nepublikovaném příspěvku navrhl M. Čižmář (2002). Studium především keramického materiálu jsem došla k předběžnému závěru, že na fázi HD3 plynule navazuje LTA, přičemž patrně v tomto období nedošlo k invazi „etnických Keltů“. Otázka způsobu „latěnicace“ Pomoraví je však vzhledem k absenci pohřebišť řešitelná jen s obtížemi (Vlasatíková 2004, 71–72).

PRAMENNÝ FOND A PERSPEKTIVY BĀDÁNÍ

Z území Moravy a Slezska známe v současnosti více než 100 lokalit, datovatelných do časného latěnu, a jejich počet s novými výzkumy stále roste. Část materiálu má snížené vypovídací schopnosti, neboť se jedná o starší nedokumentované výkopy a povrchové nebo ojedinělé nálezy. Lokality jsou poměrně rovnoměrně rozloženy v jižní části Moravy (na Znojemsku, Břeclavsku a Hodonínsku), v západní části sahá osídlení až na Třebíčsko. Východním směrem překračuje osídlení řeku Moravu a na severu na Olomoucku se vyskytují nálezy z LTA v povodí Cholinky; ojediněle se objevily i severovýchodněji (Kopřivnice; Meduna 1980a, 135).

Zdánlivé koncentrace osídlení v některých regionech patrně souvisí se stavem výzkumu a otázkou správné datace nálezů, uložených v muzejních sbírkách: nejpočetnější nálezy zná-

me z Prostějovska, což však patrně můžeme částečně přičíst výzkumným aktivitám A. Gottwalda a revizi depozitáře prostějovského muzea, kterou provedl M. Hlava (2000; 2004).

Zejména díky výzkumům posledních 15 let značně stoupl počet zkoumaných časně latěnských sídlišť. K dispozici nyní máme zejména větší soubory ze zahloubených objektů, zatím až na výjimky nepublikované. Ze sídlišť známe bohužel stále poměrně málo kovových, chronologicky citlivých nálezů, i když jejich počet se oproti stavu před 15 lety několikrát znásobil (např. ze sídliště Modrá a Neředín pochází 2 spony a 2 jehlice z LTA; Vlasatíková 2004, 58–60; Peška – Šrámek 2005).

Důležité v tomto ohledu (a patrně i k otázce řešení přechodu HD3–LTA) bude v budoucnu vyhodnocení rozsáhlého sídliště z Vyškova, zkoumaného v letech 1999–2002, s nálezy několika kovových šperků. Na lokalitě byla prozkoumána dvě torza kůlových nadzemních domů a 25 zahloubených objektů (9 větších oválného nebo obdélníkového tvaru a ostatní menší kruhové jámy zásobnicovitěho charakteru; Čižmář 2006, 57). Sídliště ve Vyškově je vzdáleno jen několik kilometrů od hradiska Ježkovice-Černov a na vztahy s ním patrně ukazují i nálezy tzv. kamenných řeckých mlýnů, které se vyskytly na obou lokalitách; surovina pro jejich výrobu mohla být získávána i nedaleko hradiska (Čižmář 1993a, 385–386).

Novými výzkumy se také na sídlišti podařilo objevit stopy výrobních aktivit. Z Modré známe doklady kovolitectví, doloženého nálezy lžičkovitého tyglíku a části „ztracené“ odlévací formy, sloužící k výrobě kruhového šperku o průměru 14 cm a průřezu 0,6 cm (Vlasatíková 2004, 55–56). Ve Střelčicích byl odkryt objekt, ve kterém byla vyráběna závaží ke tkalcovskému stavu (Berkovec 2001). Na sídlišti v Neředíně bylo v časně latěnských objektech objeveno více než 1,2 kg surového grafitu (patrně z moravských výchozů z Mohelnicka) a lze zde předpokládat výrobu grafitové keramiky na lokalitě (Vlasatíková 2004, 69; Hlava 2006, 117). Z Neředína je rovněž známo více než 50 kg patrně hutnické strusky (Peška – Tajer 1997–1998; Šrámek – Vitula 1999; Vlasatíková 2004, 68).

V budoucnu by bylo vhodné při výzkumu sídlišť z LTA výběrově proplavit výplně objektů nebo segmenty kulturních vrstev, neboť je zřejmé, že nám při běžném odkryvu část drobných nálezů uniká – např. jantarové korálky (Vlasatíková 2004, 68). Rovněž by bylo vhodné zaměřit se na systematické získávání vzorků pro archeobotanické analýzy, neboť nám v tomto oboru pro stupeň LTA na Moravě zatím zcela chybí informace. Pro bližší poznání dalšího odvětví hospodářství (a nejen na nížinných sídlišti) je nutné provést rozbory většího počtu celků se zvířecími kostmi, zatím byly zveřejněny výsledky analýz ze sídliště v Polešovicích (Roblíčková 2003) a předběžně z Vyškova (Čižmář 2006, 57).

V uplynulých letech se rovněž zvýšil počet výšinných lokalit/hradisek, kde byly zjištěny nálezy z časného latěnu (např. Lukov: Čižmář 2004, 168–169; Buchlovice – Modla: Čižmář 1997; 2004, 103–104; Stínava – Ježův hrad: Baarová – Moš – Šlězár 2003, 18); aniž bychom však o nich věděli něco podrobnějšího.

Jediným hradiskem ze stupně LTA, u něhož známe přibližně dataci, způsob a rozsah opevnění, zůstává lokalita Ježkovice-Černov (Čižmář 1990; 1993; 1993a). Bohužel dosud nemáme podrobnější informace o vnitřním členění a zástavbě hradiska nebo osídlení jeho nejbližšího okolí. Nález zlomku bronzové

konvice (Čižmářová 2004, 47) vyvolává otázky o postavení tohoto hradiska v rámci moravského prostoru a jeho začlenění do sítě kontaktů.

Na konstatování M. Čižmáře (1993a, 386), že na Moravě (kromě ojedinělých hrobů) stále postrádáme pohřebiště z LTA, se léty nic nezměnilo. Za této situace se obtížně rozpracovává chronologie; chybí nám i důležitý zdroj informací o rozvrstvení společnosti a demografii. Podobná situace panuje v pozdním halštatu v prostoru horákovské kultury, kde končí standartní pohřbívání na pozdně halštatských pohřebištích ve fázi HD1, ojediněle snad v HD2 (Golec 2003, 142–143; 2005, 269), v lužické oblasti je to patrně o něco později v HD3 (Přichystal 2003, 104).

ZÁVĚR:

Pohled na postavení Moravy ve stupni LTA se patrně změní i po publikaci výsledků průzkumu K. Piety na časně laténském hradisku Horné Orešany – Slepý vrch. Již první publikované nálezy z této slovenské lokality (Čambal 2005; Bazovský 2006) ukazují, že hradisko patřilo k důležitým časně laténským centrům, s jejichž existencí se v této oblasti donedávna nepočítalo (cf. Chytráček – Šmejda 2005, 43). Patrně i pro Moravu tedy platí konstatování, formulované pro severozápadní Čechy: „dosavadní absence početnějšího fondu pramenů počáteční fáze laténské kultury v oblasti Čech tedy není ve světle těchto skutečností výrazem perifernosti našeho území, ale otázkou gneoseologické povahy...“ (Brnič – Sankot 2005, 60).

LITERATURA

- Baarová, Z. – Moš, P. – Šlězár, P. 2003: Pravěké a středověké osídlení na území vojenského újezdu Březina, okr. Vyškov aneb Archeologie na propustku. In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (red): Sedmdesát neustupných let, 11–28. Plzeň.
- Bazovský, I. 2006: Včasnotaténska zoomorfna spona z Horných Orešian, Zborník Slovenského národného muzea, Archeológia 16, 315–322.
- Berkovec, T. 2001: Střelice (okr. Brno-venkov), PV 43, 2001, 228–229. Brno.
- Brnič, Ž. – Sankot, P. 2005: Časně laténský pohřební areál s „enclos quadrangulaire“ v Černoučku, okr. Litoměřice, PA XCVI, 31–70.
- Čambal, R. 2005: Včasnotaténska sfinga z Horných Orešian, Zborník Slovenského národného múzea XCIX, Archeológia 15, 37–46.
- Čižmář, M. 1990: Časně laténské nálezy z hradiska „Černov“, obec Ježkovice, okres Vyškov. In: Pravěké a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám Josefa Poulíka. 196–204. Brno.
- Čižmář, M. 1990a: Zwei frühlatènezeitliche Drehmahlsteine aus Mähren, ČMMZ, vědy společenské LXXV, 53–56.
- Čižmář, M. 1991: La Moravie. In: Moscati et al.: Les Celtes, 273–276. Milano.
- Čižmář, M. 1992: Příspěvek k poznání severoitalských vlivů v pozdně halštatském a časně laténském prostředí na Moravě, ČMMZ, vědy společenské LXXVII, 107–113.
- Čižmář, M. 1993: Frühlatènezeitlicher Burgwall „Černov“ in Mähren (Tschechische Republik), Archäologisches Korrespondenzblatt 23, 207–212.
- Čižmář, M. 1993a: Keltská okupace Moravy. In: Podborský, V. (ed.): Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská. Země a lid, NŘ, sv. 3. 380–423. Brno.
- Čižmář, M. 1997: Pravěké hradisko „Horka“ u Prštic, okr. Brno-venkov (K otázce osídlení výšinných poloh v době laténské na Moravě), Pravěk NŘ 7, 319–331.
- Čižmář, M. 2000: K osídlení českého Slezska v době laténské, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 5, 143–150.
- Čižmář, M. 2002: Objekt z Hradiska u Kroměříže a otázka členění stupně LT-A. Neubl. příspěvek, přednesený na 7. kolokviu „Období popelnicových polí a doba halštatská“ v září 2002, Nitra.
- Čižmář, M. 2004: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku (s leteckými záběry hradišť Miroslava Bálky). Praha.
- Čižmář, M. 2004a: Příspěvek k poznání pozdní doby halštatské na Moravě. In: Kazdová, E. – Měřínský, Z. – Šabatová, K. (eds.): K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám, 447–467. Brno.
- Čižmář, M. 2006: Doba laténská. In: Čižmář, M. – Geislerová, K. (eds.): Výzkumy – Ausgrabungen 1999–2004, 55–61. Brno.
- Čižmářová, J. 2004: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Enderová, P. 1994: Časně laténské sídliště v Brně – Horních Heršpicích, okr. Brno-město a Slavíkovcích, okr. Vyškov, Pravěk NŘ 4, 233–251.
- Filip, J. 1956: Keltové ve střední Evropě. Monumenta archaeologica 5. Praha.
- Golec, M. 2003: Těšetice – Kyjovice 6. Horákovská kultura v těšetickém mikroregionu. Brno.
- Golec, M. 2005: Horákovská kultura, rukopis disertační práce (Ph.D.), ulož. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Hlava, M. 2000: Časně laténský kolkovaný střep z Určic a nálezy „braubašské“ kolkované keramiky na Prostějovsku, Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově 1–2, 52–61.
- Hlava, M. 2004: Dva neznámé časně laténské nálezy ze sbírek prostějovského muzea, Archeologie Moravy a Slezska 4, 24–30.
- Hlava, M. 2006: Tuhová keramika z oppida Staré Hradisko a pozdně laténská tuhová keramika na Moravě, rukopis disertační práce (Ph.D.), ulož. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Horáková, P. 1992: Časně laténské sídliště u Šakvic, Pravěk NŘ 2, 275–292.
- Chytráček, M. – Šmejda, L. 2005: Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách, AR LVII, 3–56.
- Linksfeilerová, D. 1967: Starolaténská kolkovaná keramika v Čechách, rukopis diplomové práce, ulož. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Linksfeiler, D. 1978: Die stempelverzierte Keramik in Böhmen und Mähren, Archäologische Informationen 4, 82–108.
- Ludikovský, K. 1961: Ältere und mittlere Latène-Zeit in Mähren. (Thesen der Kandidatsarbeit), PV 1960, 17–20. Brno.
- Ludikovský, K. 1972: Starolaténské období na Moravě, Archeologické studijní materiály 10/1, 146–150.
- Meduna, J. 1964: Časně laténské tuhové situly na Moravě, Archeologické studijní materiály 1, 135–142.
- Meduna, J. 1971: Die keltischen Oppida Mährens, AR XXIII, 304–311.

- Meduna, J. 1974: K otázce datování střešické spony, AR XXVI, 575–586.
- Meduna, J. 1980: Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren. Praha.
- Meduna, J. 1980a: Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog), FAM XI. Brno.
- Motyková, K. – Drda, P. – Rybová, A. 1977: The position of Závist in the Early La Tène period in Bohemia, PA LXIII, 255–316.
- Parzinger, H. 1989: Chronologie der Späthallstatt- und Frühlatène-Zeit. Studien zu Fundgruppen zwischen Mosel und Save. Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provincialrömischen Archäologie 4. Weinheim.
- Peška, J. – Šrámek, F. 2005: Olomouc (k. ú. Neředín, okr. Olomouc), PV 46, 263. Brno.
- Peška, J. – Tájler, A. 1997–1998: Olomouc-Neředín (okr. Olomouc), PV 40, 261. Brno.
- Podborský, V. 1972: Jihomoravská halštatská sídliště – II, SPFFBU E 17, 5–54.
- Procházka, A. 1937: Gallská kultura na Vyškovsku (La Tène středomoravský), 1. část archeologická. Slavkov u Brna.
- Přichystal, M. 2003: Pohřebiště kultury lužických popelnicových polí na „Nivkách“ u Slatinek, rukopis diplomové práce, uloř. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Roblíčková, M. 2003: Zvířecí osteologický materiál z Polešovic, Pravěk, NŘ 12, 187–198.
- Schránil, J. 1928: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens. Berlin–Leipzig.
- Šimek, E. 1958: Poslední Keltové na Moravě. Brno.
- Šrámek, F. – Vitula, P. 1999: Olomouc (k. ú. Neředín, okr. Olomouc), PV 41, 147. Brno.
- Vlasatíková, P. 2001: Časně laténské osídlení lokality Polešovice – „Nivy“ (okr. Uherské Hradiště), rukopis seminární práce, uloř. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Vlasatíková, P. 2003: Časně laténské osídlení lokality Polešovice – „Nivy“ (okr. Uherské Hradiště), Pravěk NŘ 12, 153–186.
- Vlasatíková, P. 2004: Časně laténské objekty s kolkovanou keramikou v Pomoraví, rukopis diplomové práce, uloř. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.
- Vorlíčková, D. 1997: Laténské sídliště v Mutěnicích (okr. Hodonín). Příspěvek k otázce rozšíření časně laténské kolkované keramiky na jižní Moravě, rukopis diplomové práce, uloř. na ÚAM FF MU v Brně. Brno.

Mgr. Petra Goláňová, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, A. Nováka 1, 602 00 Brno

K tisku doporučil doc. PhDr. Miloř Čizmář, CSc.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Frühlatènezeit in Mähren – Stand und Perspektiven der Forschung

Die Erforschung des älteren Abschnitts der Frühlatènezeit stand in Mähren noch nie im Vordergrund des Interesses, da bisher hier Komplexe mit höherer Aussagekraft fehlten. Die Grabungen der letzten Jahre brachten neue Funde und Befunde, welche die Sichtweise auf diesen Zeitraum verändern; deren Auswertung ist das Ziel meiner Dissertation. Unter der Bezeichnung „frühe Latènezeit“ verstehe ich hier die Reinecke-Stufe Lt A, die auf die späte Hallstattphase Ha D3 folgt (cf. Čizmář 2004b) und der Stufe Lt B vorausgeht (= Beginn des „Flachgräberlatène“). In absoluten Daten grenzte J. Meduna (1980a, 20) für Mähren die Jahre 450-385/370 v. Chr. für Lt A ab; J. Čizmářová verschob in ihrer Enzyklopädie (2004, 99) den Beginn der Latènezeit im Einklang mit H. Parzinger (1989, 125) in die Jahre 480/470 v. Chr.

Das Interesse der Archäologie an frühlatènezeitlichen Funden in Mähren reicht bis in die erste Hälfte des 20. Jahrhunderts zurück; die ersten charakteristischen Funde stempelverzierter Keramik aus Siedlungen in Mähren tauchten zwischen den beiden Weltkriegen auf. Das Studium der frühen Latènebesiedlung (und von Siedlungen überhaupt) stand in jener Zeit jedoch nicht im Vordergrund des Interesses der mährischen Forscher, die damals vor allem von den Funden aus den Gräbern und den Grabungen im Oppidum Staré Hradisko gefesselt waren. Nach dem zweiten Weltkrieg konzentrierte sich J. Filip in seinem großen Werk „Keltové ve střední Evropě“ (1956) auf seiner Meinung nach zweifellos keltische Funde, die „ethnisch klar und allgemein anerkannt keltisch“ waren. In dieser Hinsicht erschien die Bevölkerung des Beginns der Frühlatènezeit als problematisch – und erscheint bislang immer noch. Seinen Anforderungen genügten nur die latènezeitlichen „Flachgräberfelder“ (Filip 1956, 57). In seiner historisch-archäologischen Periodisierung der Entwicklung charakterisierte J. Filip die ältere Frühlatènezeit (= „Zeit vor der historischen Expansion der Kelten“) als Zeit der „fürstlichen“ Grabhügelbestattungen und des Baus von isolierten Siedlungen – Burgen der führenden Schicht mit immer intensiveren Kontakten mit dem Süden. Er nahm jedoch an, dass die Mehrheit der Bevölkerung Mitteleuropas (einschl. Mährens) in einer Kultur lebte, die noch den Charakter der jüngeren Hallstattzeit trug (1956, 221, 263).

Zur Forschung über die frühlatènezeitliche Keramik hat auch D. Linksfeiler mit ihrer Diplomarbeit aus dem Jahr 1967 „Starolaténská kolkovaná keramika v Čechách / Die älterlatènezeitliche stempelverzierte Keramik in Böhmen“ einen erheblichen Beitrag geleistet, wobei sie außer Funden aus Böhmen auch der mährischen stempelverzierten Keramik Aufmerksamkeit schenkte. In der späteren Veröffentlichung eines Teils ihrer Diplomarbeit ordnete sie Funde aus Koryčany zeitlich an der Grenze der Stufen Lt A und Lt B ein (Linksfeiler 1978, 96). In den 1960er und 1970er Jahren beschäftigte sich K. Ludíkovský (1961; 1972) mit dem Beginn der Latènekultur in Mähren.

Einen grundlegenden Beitrag zu den Erkenntnissen nicht nur der Frühlatènezeit in Mähren stellten weiter die Arbeiten von J. Meduna (1964; 1974; 1980a; 1980b) dar. Die Stufe Lt A verstand er als ersten Einfluss der Latènekultur auf das Milieu der älteren Hallstattbevölkerung (einschließlich der Gebiete

der Lausitzer Kultur), die noch nichts mit der historischen Ausbreitung der Kelten gemeinsam hat; jene drangen erst später bis zu uns vor und stellen auf den keltischen Flachgräberfeldern in Mähren den ältesten Horizont dar, für den Fibeln mit dachförmigem Bügel charakteristisch sind (1974, 582–583). Er lehnte V. Podborskýs Meinung (1972, 23–24. 26 Abb. 42) von einem „Überleben“ der Hallstattbevölkerung bis tief in die Latènezeit hinein ab (Meduna 1974, 583 Anm. 9). J. Meduna urteilte, dass Mähren außerhalb des Kristallisationszentrums der Frühlatènekultur liege. Weiter gäbe es zu wenig Material, um die Stufe Lt A in zwei Phasen zu unterteilen, weswegen er diesen Zeitabschnitt in seiner zusammenfassenden Arbeit „Die latènezeitlichen Siedlungen in Mähren“ als zusammenhängendes Ganzes beurteilte (1980a, 18).

In den 1990er Jahren kam es aufgrund neuer Funde zu einer gewandelten Sichtweise der Frühlatènezeit: M. Čižmář machte auf Funde von Balkenhandmühlen aus der Gegend um Vyškov aufmerksam, erforschte die Kontakte Mährens während der späten Hallstatt- und Frühlatènezeit mit dem Süden (1990, 55–56; 1992) und brachte schließlich eine Zusammenfassung der Erkenntnisse über die Frühlatènezeit in Mähren (1991; 1993b). In der zweiten Hälfte des 5. Jahrhunderts vermutete er die erste Welle der keltischen Bevölkerung, die durch das Donaugebiet kam und vor allem den Süden und Südosten Mährens besetzte. Für den nördlichen Teil Mährens rechnete er jedoch mit einer kontinuierlichen Entwicklung der Träger der Platenitzer Kultur. Die in den dortigen Siedlungen vorkommenden Funde frühlatènezeitlicher stempelverzierter Keramik betrachtete er lediglich als Beleg für die kulturellen Einflüsse aus dem südkeltischem Umfeld (Čižmář 1993b, 382). In den 1990er Jahren wurden von der befestigten Höhensiedlung Ježkovice-Černov jedoch Funde detailliert veröffentlicht, die Belege dafür lieferten, dass dieser Standort bereits in der Stufe Lt A befestigt und besiedelt war (Čižmář 1990a; 1993a). M. Čižmář brachte den Untergang dieser Höhensiedlung mit der zweiten Welle der keltischen Okkupation in Verbindung, die durch die keltischen Flachgräberfelder charakterisiert wird (1993a, 211; 1993b, 386).

Eine Fundliste von stempelverzierter Keramik „Braubaucher“ Art aus der Gegend von Prostějov wurde kürzlich von M. Hlava (2000) vorgelegt, der unter Berücksichtigung neuer Entdeckungen die frühere Ansicht ablehnte, nach welcher stempelverzierte Keramik auf dem Gebiet der hallstädtischen Platenitzer Kultur einen bloßen Import ins heimische Späthallstatt-Umfeld darstelle. Mehr als 20 Jahre nach Medunas zusammenfassender Arbeit (1980a, 1980b) brachte J. Čižmářová (2004) ein aktualisiertes Verzeichnis der mährischen Fundstätten der Latènezeit, teilweise auch mit Abbildungen einiger Lt A-Funde. Im Glossar erwähnt sie auch den Fund eines Bruchstückes einer Bronzekanne mit graviertem Verzierung von der befestigten Höhensiedlung Ježkovice-Černov, was ein erster Nachweis für diese Art von Importgeschirr für Mähren ist.

Im Jahr 2004 habe ich in meiner Diplomarbeit die Funde von Modrá (Bez. Uherské Hradiště) und Neředín (Bez. Olomouc) bearbeitet und dabei versucht, Befunde mit frühlatènezeitlicher stempelverzierter Keramik im Einzugsgebiet der March auszuwerten. Nach dem Studium vor allem des keramischen Materials bin ich zur vorläufigen Schlussfolgerung gekommen, dass die Phase Lt A fließend an Ha D3 anschließt, wobei es in jenem Zeitraum offenbar zu keiner Invasion einer fremden Ethnie ge-

kommen ist. Die Frage nach Art und Weise der „Laténisierung“ des Flussgebietes der March ist jedoch aufgrund des Fehlens von Gräberfeldern nur sehr schwierig zu beantworten (Vlasatíková 2004, 71–72). Aus Mähren sind uns gegenwärtig mehr als 100 Fundstätten bekannt, die in die ältere Frühlatènezeit datiert werden können; ihre Anzahl steigt seit etwa 15 Jahren mit den neuen Grabungen ständig an. Uns steht nun insbesondere eine größere Zahl von Grubenhäusern zur Verfügung, die bis auf Ausnahmen nicht veröffentlicht wurden. Bezüglich des Übergangs Ha D3/Lt A und der Laténisierung wird die Auswertung der 1999–2002 untersuchten ausgedehnten Siedlung von Vyškov mit den Funden mehrerer Metallschmuckstücke von besonderer Bedeutung sein (Čižmář 2006, 57). Durch neue Siedlungsgrabungen gelang es weiter, auch Spuren von Produktionsstätigkeiten zu entdecken (Střelice: Berkovec 2001; Neředín: Peška – Tajer 1997–98; Šrámek – Vitula 1999; Modrá: Vlasatíková 2004, 55–56. 68–69).

In den vergangenen Jahren stieg auch die Anzahl von befestigten/unbefestigten Höhensiedlungen mit Funden aus der Frühlatènezeit (Lukov; Buchlovice-Modla; Stínava-Ježův hrad), jedoch ohne dass wir über sie verlässlichere Informationen besitzen. Die einzige befestigte Höhensiedlung der Stufe Lt A, von der uns eine nähere Datierung sowie Art und Umfang der Befestigung bekannt ist, bleibt Ježkovice-Černov (Čižmář 1990a; 1993a; 1993b). Leider liegen uns jedoch keine Details zur inneren Gliederung und Bebauung dieser Höhensiedlung oder zur Besiedlung seiner näheren Umgebung vor. Der Fund eines Bruchstückes einer Bronzekanne (Čižmářová 2004, 47) wirft Fragen zur ihrer Stellung und zur ihrer Einbindung in Fernkontakte auf.

In Mähren vermissen wir – bis auf wenige Einzelgräber – noch immer Gräberfelder der Stufe Lt A. Die Ausarbeitung einer Feinchronologie gestaltet sich daher als schwierig; uns fehlen damit auch wichtige Informationsquellen über die Schichtung der Gesellschaft und über die Demographie.